

זמן שמחתנו

פסיקתא דרב כהנא - פיסקא אחרייתא סוכות - השמחה במועדים

"ושמחת בחגך" - את מוצא שלש שמחות כתיב בחג, ואלו: "ושמחת בחגך" (דברים טז יד), "והיית אך שמח" (שם טז),¹ "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג מ).² אבל בפסח אין את מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, ולמה? אלא את מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה היא השנה אם אינה עושה, לפיכך אין כתוב שם שמחה.³ דבר אחר: למה אין כתיב שם שמחה, בשביל שמתו בו המצריים. וכן את מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל, אבל בפסח אין אנו קורין בהן את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו, למה? כדאמר שמואל: "בנפול אויביך אל תשמח" (משלי כד יז).⁴ וכן את מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת, דכתיב: "ועשית חג שבועות ליי"י אלהיך ושמחת אתה וביתך" (דברים טז יא). ולמה כתיב שם שמחה אחת? מפני שהתבואה נכנסת בפנים. ומאי טעמא אין כתיב שם שתי שמחות? שכן את מוצא שאעפ"י שנכנסה התבואה בפנים, אבל פירות האילן נידונין. לפיכך אין כתיב שם שמחה שנייה.⁵

אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת. מאי טעמא? שהנפשות נידונות ומבקש אדם נפשו יותר מממונו.⁶ אבל בחג, לפי שנטלו הנפשות דימוס שלהם ביום הכיפורים, כמו שכתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם" (ויקרא טז ל), ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים. לפיכך כתיב שם שלש שמחות, שנאמר: "ושמחת בחגך" (דברים טז יד), "ושמחתם לפני ה' אלהיכם" (ויקרא כג מ), "והיית אך שמח" (דברים טז טו).⁷

סדר רב עמרם גאון חג הסוכות - מקור "זמן שמחתנו"

וכך מקדשין על הכוס, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו. ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג הסוכות הזה, את יום טוב מקרא קדש הזה, זמן שמחתנו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה. ושהחיינו.⁸

¹ שני פסוקים אלה הם מתוך פרשת המועדות שבפרשת ראה ספר דברים פרק טז: "ושמחת בחגך אתה ובנך ובבתך ועבדך ועמך ויהלוי וגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך וגבל מעשה ידך והיית אך שמח". דרשות רבות נאמרו על פסוקים אלה, ואנו נתמקד בצירוף של זמן ושמחה.

² פסוק זה הוא מפרשת המועדות שבפרשת אמור, וגם הוא על סוכות, ויקרא כג: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרין וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים". וגם על פסוק זה רבו הדרשות אך אנו בדרכנו.

³ מסכת ראש השנה פרק א משנה ב: "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי העולם עובדין לפניו כבני מרון ... ובחג נידונין על המים". משנה זו תלויה אותנו בהמשך דברינו. לכאורה זו סיבה קצת חלשה למיעוט השמחה, שהרי גם בעצרת (שבועות) נדונים וגם בסוכות (הדין על המים הוא אולי החמור מכולם). אבל נכון שפסח הוא התחלת העונה החקלאית ומלבד שנדונים בו על התבואה, עוד שני ימי דין נוספים לפנינו, שהרי גם בעצרת ובסוכות "נדונים" כפי שמוסבר להלן. כל הקיץ מלווה בחששות עובדי האדמה. אז למה דווקא סוכות נבחר לשמחה משולשת? משום שהוא האחרון בעונת הקציר/בציר ומכונה חג האסיף? בכל מקרה, בא ההסבר השני.

⁴ אין קורין את ההלל רוצה לומר הלל השלם, היינו אין גומרים את ההלל. ראו דברינו [מעשה ידי טובעים בים](#) בשביעי של פסח.

⁵ אין בפסח היו לנו שתי סיבות למה אין שמחה (גאולה כן, שמחה לא), האחת היסטורית והשנייה חקלאית; בשבועות יש חצי סיבה. אין סיבה היסטורית למה לא לשמוח ויש חצי סיבה חקלאית. התבואה כבר נצלה מהשרב ומטללים רעים (ויקרא רבה כח ג, ראו דברינו [מנחת אומר לעומר](#) בפרשת אמור) ונשארה רק הדאגה לפירות האילן ולפיכך יש בשבועות שמחה אחת.

⁶ ראו דברינו [העמידו בימה העבירו בימה](#) בראש השנה שבה ישראל שמחים ובטוחים שיצאו זכאים בדין. ראו גם תיאור השמחה שעזרא ונחמיה מצווים את העם (נחמיה פרק ח). ראש השנה וגם יום כיפור נחשבים ל"ימים טובים". אבל השמחה היא כבושה.

⁷ חג הסוכות הוא חג השמחה, במימד ההיסטורי-לאומי, הכלכלי-חקלאי (לוח השנה) והאישי. הוא החג המכונה זמן שמחתנו אם משום שהוא חל בזמן השמחה או שהוא גורם לשמחה שתבוא. החג בה"א הידיעה. ריבוי השמחה בחג הסוכות מוצא את ביטויי בשמחה המיוחדת לו: שמחת בית השואבה. ראו רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח: "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר: ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג מ) ... ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין, מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים, לשמוח שאר היום עם כל הלילה". וכבר הרחבנו בדברינו בשנה האחרת על [שמחת בית השואבה](#) שהיא השמחה (הנשמה) היתירה של חג הסוכות ולא נוסף כאן. הדרשן מתעלם כאמור מכך שגם בחג הסוכות נידונים על המים, אולי משום שזה שייך לשנה הבאה וצריך ומותר לשמוח על יבול השנה הזו, גם אם העיניים נושאות ומייחלות כבר לגשם של השנה הבאה (ואם גם בסוכות לא נשמח, אז מתי נשמח?).

⁸ זהו הנוסח שהשתמר עד ימינו ונראה שמטבע הלשון "זמן שמחתנו" מופיעה לראשונה כאן בסידור או סדר רב עמרם גאון והוא חידוש של הגאונים. גם שמיני עצרת הוא "זמן שמחתנו" עפ"י סדר רב עמרם: "ביום שמיני עצרת, ערבית ושחרית ומנחה, תפילה

רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק לט – שמחת האסיף

באספכם את תבואת הארץ - שיהא חודש שביעי זה בזמן אסיפה, מכאן שנצטוו לעבר את השנים, שאם אין העיבור פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף, לשון רש"י. ולשון תורת כהנים (פרק טו ו ז): "עבר את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות. יכול באסיפת כל הפירות? תלמוד לומר: "באספך מגרנך ומיקבך", מגרנך - לא כל גרנך, ומיקבך - לא כל יקבך. אי באספך מגרנך, יכול מקצתם? תלמוד לומר: "באספכם את תבואת הארץ". הא כיצד? השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות.⁹ וכבר למדו העבור מחדש האביב (ראש השנה כא א). אבל שם לימד על האביב וכאן לימד על פירות האילן, שכך שנו חכמים (סנהדרין יא ב): "על שלושה דברים מעברין את השנה: על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה". והוסיף לומר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון - שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי (פסוק כד). ואמר עוד, שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים, כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו.¹⁰

תוספות יום טוב ראש השנה פרק א משנה ב – שמחה של חג ומחול, שמחת בית השואבה

ובחג נידונין על המים - ... כדי שיתברכו לכם גשמי השנה. והא דמיחד שם חג לסוכות טפי מפסח ועצרת. ... ואע"פ ששלושתן בשם חגים נקראו בכתוב. מכל מקום מלת חג הנחתו הראשונה על המחול והריקוד ... והרד"ק כפי הפשט מפרשו כן, מעניין ריקוד וטיפוח לשמחה.¹¹ ובסוכות הייתה שמחה יתירה של בית השואבה, לפיכך ראוי הוא להיקרא בייחוד בשם חג. ומפני כן אומרים בו בתפילה זמן שמחתנו.¹²

סדר עמרם גאון סדר ראש השנה – שמחת חודש תשרי

בראש השנה ערבית נכנסין לבתי כנסיות ומתפללין ככל השנה ... ועומדין בתפילה ... עד למען שמו באהבה. זכרנו לחיים ... ובכך תן פחדך ... ובכך תן כבוד לעמך ... וחיותם המלך הקדוש ... אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמן הגדול עלינו קראת. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, את יום הזכרון הזה זכרון תרועה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים.¹³

אחת היא, מתפלל אבות וגבורות, וקדושת השם. ואומר אתה בחרתנו מכל העמים וכו', ויום שמיני חג עצרת הזה זמן שמחתנו וכו'." לכאורה, כפסיקתא לעיל, אבל הקטע "ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון" משותף לכל החגים.
⁹ עד כאן לשון ספרא (תורת כהנים) בפרשת אמור. מכאן ואילך, המשך דברי רמב"ן. ולמדנו מכאן שעבור השנה אינו רק לצורך קיום פסח בתקופת האביב ועל בסיס הפסוק "בחודש האביב", אלא גם לצורך הקפדה על כך ש"חג האסיף" יחול "בזמן אסיפה".
¹⁰ על מנת ששמחת חג הסוכות, חג האסיף תהיה שלימה וישראל רוב האסיף החקלאי גם אם לא כולו, עשוי בית דין לעבר את השנה ולדאוג שראש השנה יחול בתקופת תשרי. לא רק על חודש האביב (פסח) היו מעברים את השנה, כפי שאנו מורגלים, אלא גם על הבשלת הפירות הראשונים כדי שיוכלו להביא ביכורים ראשונים בחג השבועות (הגמרא בסנהדרין) ועל מנת שרוב איסוף היבול יסתיים בחג הסוכות (עפ"י הספרא) ויהיה זמן שמחה (תוספת של רמב"ן). להרחבת הנושא ראו מסכת סנהדרין דפים יא-יב וכן ברמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ד הלכה ב: "על שלשה סימנים מעברין את השנה, על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. כיצד? בית דין מחשבי ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה, מעברין אותה השנה. ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב, ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר". ולפי הכלל: "אין מעברים אלא אדר" (בגמרא שם) צריך לומר שבחודש אדר כבר חשבו לכל הקיץ הקרוב, לתבואה ולפירות. וכבר הרחבנו לדון [בעיבור השנה](#) בפרשת פקודי.

¹¹ כוונתו לפירוש רד"ק על הפסוק בתהלים מב ה: "אֵלֶּה אֲזַכֵּרָה וְאֶשְׁפָּכָה עָלַי נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר בְּסֶדֶךְ אֲדָדָם עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה קְמוֹן חוֹגֵג". מפרש רד"ק שם: "המון חוגג, כל ההמון היו חוגגים כי בקרבנותיהם היו עולים להקריב בחג. או פירוש חוגג, מרקד מרוב שמחה, וכן (ש"א ל, טז): אוכלים ושותים וחוגגים".

¹² חזרנו אל שמחת בית השואבה שבה היו רוקדים וחגים ומפני כן נקרא החג – חג, שחגים ורוקדים בו. והריקודים הוא עיקר "זמן שמחתנו". ואגב דברי תוספות יום טוב שפוחת באזכור שבחג נדונים על המים, אנו חוזרים לפסיקתא בה פתחנו חוזרים ושואלים: בפסח נדונים על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים כבני מרון, אבל גם בסוכות נדונים! על הדבר הבסיסי ביותר, על המים הנותנים חיים למוצאים. אז מה פשר השמחה הגדולה הזו? זאת ועוד, המחול והריקוד של סוכות קשורים בניסוח המים המסמל את התקווה לחורף גשום "שיתברכו לכם גשמי השנה"! כבר הצענו לעיל את הרעיון שלמרות כל זה, השמחה היא על השנה החולפת, על סיכום העונה החקלאית, על "אסיפה"; ואל לדאוג לשנה הקרובה להעיב על שמחת השנה היוצאת. שאם לא כן, לא ישמח האדם אף פעם. נשמח לקבל הצעות ורעיונות נוספים.

¹³ סדר רב עמרם גאון שטבע את "זמן שמחתנו" לחג הסוכות קובע בתפילה ראש השנה את הנוסח שאנו אומרים רק במועדים: "מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון" (ואין אנו נוהגים כך). כיצד ראש השנה יום של שמחה וששון, בניגוד גמור לפסיקתא? האם זו השמחה של מי שבטוחים שיצאו זכאים בדינם (ראו שוב דברינו [העמידו בימה העבירו בימה](#) בראש השנה)? האם חודש תשרי כולו הוא חודש של שמחה ולא דווקא חג הסוכות? (ויקרא רבה כט ט על החודש השביעי המשופע במצוות וכל טוב). האם בגלל הפסוקים בעזרא ונחמיה? לפני שנמשיך להידרש לעניין, ראו מסכת סופרים פרק יט הלכה ה שממנה נלמד שראש השנה הוא המקור לקילוס והודיה וממנו לומדים בעקיפין שמחה לשאר המועדים: "וכשם שמקלסין ראש השנה ויום הכיפורים, כך מקלסין ימים טובים בתפילה, במוסף, במנחה, ובערבית. והיכן קילוסין? אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד מלכותך עלינו כו', ואחריו, אנא אלהינו יעלה ויבא כו', והשיאנו כו'. וחתיתנו, ברוך מקדש עמו ישראל ומועדי שמחה והזמנים ומקראי קודש".

רש"י דברים פרק כו פסוק יא – משבועות ועד סוכות, זמן הביכורים

"ושמחת בכל הטוב" - מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג, שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמןו, אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא.¹⁴

רד"ק ירמיהו פרק ח פסוק כ – כל הקיץ

עבר קציר - קציר הוא זמן שינשע אדם בו מפני הצורך ואדם שמח בבוא הקציר כמו שכתוב "כשמחה בקציר"¹⁵ וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ ואומר זה דרך משל כלומר עברו הזמנים שחשבו להושע בהם ולא נושעו.¹⁶

תשובות הגאונים שערי תשובה סימן שלז – שמחה אחרי יותר מלפני

ובימי ניסן ותשרי הוא זמן שמחה. וכבר נהגו בזמן שנכנס ניסן אין נופלין על פניהם עד שיצא כל שלשים יום. וכן בימי תשרי כל שלשים יום. ועל כן עולי רגלים בקול רנה ותודה בחזירה יותר מהליכה. ובירושלמי ר' הושעיא בשם ר' זעירא אמר: מאי דכתיב: "ופנית בבוקר והלכת לאהלך?" ופנית והלכת לאהלך דיו לקרא.¹⁷ מאי ופנית בבוקר? וכי בבקר הולכין ולא בכל זמנא? אלא בבקר ההוא דכתיב ביה: "בקר לא עבות" (שמואל ב כג ד), בקר דשמחה, בקר דאקדים אברהם. ומאי אייה שמחה? בית השואבה. והדבר גדול ונכון מלמד שצריך שמחה בחזירה יותר מהליכה ואמר רבי סימון: סימן לדבר: "אל יתהלל חוגר כמפתח".¹⁸

מסכת עירובין דף נד עמוד א – שמחה במענה הפה

רבי זירא אמר מהכא: "שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו), אימתי שמחה לאיש? - בזמן שמענה בפיו. לשון אחר: אימתי שמחה לאיש במענה פיו? - בזמן שדבר בעתו מה טוב.¹⁹

¹⁴ רש"י זה מתבסס על הגמרא בפסחים לו ע"ב שמביאה את שיטת רבי שמעון שכהן אונן (מי שמתו מוטל לפניו) מותר באכילת ביכורים, כי הפסוק "ושמחת בכל הטוב" הוא על התקופה והזמן: "לזמן שמחה הוא דאתא, דתנן: מעצרת ועד החג - מביא וקורא, מהחג ועד חנוכה - מביא ואינו קורא". לגמרא זו אפשר לצרף את מדרש ספרי דברים פסקא רצז: "יכול שאתה קורא כל זמן שאתה מביא? תלמוד לומר: ואמרת ושמחת, אין קריאה אלא בשעת שמחה. כשתמצא אומר מעצרת ועד החג מביא וקורא מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא". ראו גם רש"י בגמרא פסחים שם (רש"י לעיל הוא על התורה, פרשת הביכורים). הרי לנו "זמן שמחה" על תקופת הבאת הביכורים, לא כל התקופה אשר נמשכת מחג השבועות ועד חנוכה בהתאם לפרי בו מדובר, אלא רק בין חג השבועות (לפני שבועות אי אפשר להביא ביכורים) ועד חג הסוכות. מכאן נקדם מספר דברים חשובים לגבי "זמן שמחה". האחד, שבכ"ז חג השבועות שנאמרה בו שמחה אחת בלבד, הוא ההתחלה של "זמן שמחתנו" - העונה בה "אדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמןו" ("שמנו"? - מסיק הזית הוא בד"כ אחרי סוכות). ועונה זו כוללת ממילא את ראש השנה! השני, שחג הסוכות הוא השיא אך גם הסוף. מכאן ואילך אין זו שמחה. אולי משום שהנאת האסיף המאוחר כבר באמת מתערבת עם הדאגה והחשש לעונה החקלאית הבאה ופעמים רבות שהגשם מקדים טרם הזריעה ופעמים שהוא מאחר לבוא וכבר מתחילים להתענות ואין זה זמן שמחה. והשלישי, שזמן שמחתנו יכול להימשך תקופה ארוכה ולאו דווקא קשור בחג ומועד מסוים (אבל תחום בין החג שנאמרה בו שמחה פעם אחת ובין החג ששמחתו משולשת וכולל כאמור גם את ראש השנה). בין כך ובין כך, ראו דברינו **מסכת ביכורים** בפרשת כי תבוא שם שאלנו על זמן לקיטת הזית שבין סוכות לחנוכה שכולו למאור ולאכילה, מדוע בכל זאת לא ייחשב לזמן שמחתנו.

¹⁵ הפסוק אליו מתכוון רד"ק הוא בישעיהו ט ב: "הרביית הגוי לו הגדלת השמחה שמוחו לפניך כשמחת בקציר פאשר יגילו בחלקם שלל". שהוא על הגאולה ועל הישועה לעם ישראל ככתוב שם פסוק קודם: "העם ההלכים בחושך ראו אור גדול ישיבי בארץ צלמות אור נגה עליהם".

¹⁶ הפסוק בירמיהו אינו עוסק בשמחה, בלשון המעטה: "עבר קציר קלה קניץ ונאנחנו לוא נושענו", אבל מכלל לאו אתה שומע הן ופירוש רד"ק יכול להצטרף לרש"י הנ"ל ולמקורותיו בהקשר עם מצוות ביכורים. לאמר, שזמן השמחה הוא הקיץ כולו וחג הסוכות איננו אלא האקורד המסיים. ומשגלנו מארצנו ונותרחנו מעל אדמתנו ועבודתה, הפך הקיץ היהודי, בחלקו, לימי אבל ונהי במקום זמן שמחה והודיה. ואם נחזור לנושא זמן הביכורים, ראו מדרש המאוחר פתרון תורה פרשת ויהי כי תבוא עמוד 278: "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ובאת - עד זמן שמחה אתה מביא בכורים". עד זמן שמחה - לכאורה רק סוכות הוא זמן השמחה. אבל אפשר גם להבין "ככל עוד הוא זמן שמחה" והוא כל הקיץ כפי שדרשנו ברש"י ומקורותיו וברד"ק.

¹⁷ לא מצאנו ירושלמי זה שהגאונים מצטטים. הירושלמי היחיד שמצאנו שדורש את הפסוק "ופנית בבוקר והלכת לאהלך" הוא במסכת ביכורים פרק ב הלכה ג: "ולינה דכתיב ופנית בבוקר והלכת לאוהליך - הא כל הפונות שאתה פונה לא יהו אלא בבוקר". והמאיר עינינו יבורך.

¹⁸ שני חידושים מחדשים לנו הגאונים, שהם כאמור שטבעו את מטבע הלשון "זמן שמחתנו". האחד, ששני חודשים יש לנו בשנה שהם זמן שמחה: ניסן ותשרי. אלה היו אגב גם החודשים שלא למדו בהם בישיבות ויצאו לעבודת האדמה (ראו מסכת ברכות דף לה עמוד ב: "אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא"). והשני, שהחזרה מהשמחה, "הבוקר שאחרי", השלמת מצוות העלייה לרגל, היא השמחה הגדולה ועכ"פ יותר מההליכה לירושלים. נניח לרגע ליהודי מבבל שעלה לרגל ונתמקד ביהודי מהגליל למשל שחזר מלא חוויות ורשמים מהשמחה הגדולה שחוזה בחג הסוכות בירושלים ומהכינוס הגדול של עם ישראל שם, כולו טעון רגשות ומחשבות נעלות, אך בה בשעה כבר נושא מבטו מערבה, חש את צינת הסתיו, רואה את השלף בשדות ודואג על השנה הבאה. וכולו תקווה שיזכה הוא ובניו ביתו לעלות לרגל בחג הסוכות הבא להליכה ולחזרה הבאה למועד הזה כעת חיה. ושנוכח גם אנו כולנו פה עמנו היום.

¹⁹ ופירוש רש"י שם: "אימתי שמחה וכו' בזמן - שיועד לדרוש הלכות חג בחג, דבר אחר: אימתי שמחה לאיש, אימתי אדם שמח בתלמודו - בזמן שיש לו מענה, כששואלין ממנו דבר הלכה". אז גם זה "זמן שמחה", לדרוש בענייני החג מי בהלכה ומי באגדה וכל דבר בעיתו הרי הוא טוב ואמת ונכון וחביב וקיים וישר ואהוב ומרבה שמחה בחג "זמן שמחתנו".

חג שמח ומועדים לשמחה מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו מצווה שכד בספר החינוך שאומר שמטרת ארבעה המינים הוא לרסן את השמחה בחג ולמתן את האדם שלא יתגאה וישכח את מקומו: "ועוד יש בארבעה מינין אלו ענין אחר, שהם דומים לאיברים שבאדם היקרים. שהאחריו דומה ללב שהוא משכן השכל, לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו. והלולב דומה לשדרה שהיא העיקר שבאדם, לרמוז שיישיר כל גופו לעבודתו ברוך הוא. וההדס דומה לעיניים, לרמוז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו. והערבה דומה לשפתיים, שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדבור, לרמוז שישים רסן בפיו ויכוון דבריו, ויירא מהשם אף בעת השמחה". ולכן, הוא מוסיף ומסביר שם, אין ארבעה מינים בפסח ובעצרת כי שמחתם קטנה משל שמחת חג הסוכות ואין צורך בריסון. אז נא לא להיסחף.

מים אחרונים 2: לגבי אי השמחה בפסח, מלבד תשובות הגאונים לעיל שמזכיר את שמחת ניסן לצד שמחת תשרי, נראה לציין את מדרש שמות רבה יט ז המשל על זכירת ההצלה ממצרים: "ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה - משל למלך שנשא אשה במדינת הים. הגיעוהו גלים עד שלא נכנסה אצלו.²⁰ אמר לה: לא תזכרי כל הגלים שעברו עליך, אלא אותו יום שפלטת מהם תהא זוכרת אותי - עשי אותו שמחה בכל שנה. כך ישראל נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא לגאלם, וכמה גלים קשים עברו עליהם, ועשה להם תשועה. לכך הזהירם שיהיו שמחים בהם בכל שנה ושנה, שנאמר (תהלים לב) שמחו בה' וגילו צדיקים". שמחת הגאולה ממצרים. ובדורנו חוברה לה שמחת עצמאות עם ישראל בארצו - היא שמחה המהולה בגלים הקשים שעברו ובמחיר הכבד ששולם.

מים אחרונים 3: לגבי השמחה בראש השנה: כן או לא, באה נגענו לעיל במקצת, ראו הדף [מדרשים נאים לראש השנה](#), שם ניסינו להראות שזו מחלוקת הבבלי והירושלמי. ע"פ התלמוד הבבלי, ראש השנה הוא יום של רצינות וכובד ראש: "אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?". אבל עפ"י הירושלמי: "... ישראל לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ושותים ושמחים בראש השנה". שני התלמודים מסכימים שזה יום דין, אך זו בדיוק המחלוקת: מה צריך להיות היחס ליום הדין: האם האדם צריך לדאוג ולחשוש מאימת הדין, או שאדרבא, הוא סמוך ובטוח שיצא זכאי בדין לפיכך הוא שמח.²¹

²⁰ הדרך שעשתה אותה אשה שהמלך מבקש לשאת אותה עד שהגיעה אליו, היה מסע קשה ביום סוער וגלי.

²¹ ובימינו נוהגים במקצת ישיבות גם לשיר ולרקוד (לחוג) בתפילת מוסף של ראש השנה. נראה שצעיירי הצאן מחדשים ברגליהם את מנהג ארץ ישראל.